

IŠ ESTETINĖS MINTIES ISTORIJS

V. PARULSKIENĖ

ESTETINIO PATYRIMO SAMPRATA M. DIUFRENO ESTETIKOJE

Šiuolaikinėje situacijoje, kurioje menas užima vis svarbesnę vietą ir liečia vis platesnius visuomenės sluoksnius, estetiškas patyrimas įvairiais aspektais yra aprašomas ir analizuojamas daugybėje estėtinių teorijų. Meno kūrinio ryšys su suvokėju ir to ryšio pobūdis kelia daug problemų — adekvataus estetiško suvokimo, meno kūrinio egzistavimo, publikos rolės meno kūrinio egzistavime ir kt., — kurių sprendimas nėra viena-reikšmis ne tik nemarksistinėje, bet ir marksistinėje estetikoje.

M. Diufreno teorijoje estetiškas patyrimas yra teigiamas egzistencialus patyrimas, kuris reiškia grįžimą prie paties daikto, atkuria dingusią žmogaus ir pasaulio, žmogaus ir gamtos vienybę. „Estetiškas patyrimas gali būti apibrėžtas kaip pradžia visų kelių, kuriuos praeina žmonija“¹. Estetiškas patyrimas grindžia menininko kūrybą ir pasireiškia žiūrovo esteti-niame suvokime, todėl galima kalbėti apie dvi jo formas, bet M. Diufrenas labiau akcentuoja receptyvų patyrimą — žiūrovas atsakingesnis už estetinį objektą nei autorius.

Estetiškas patyrimas — tai ne bet koks empirinio subjekto patyrimas, kuris gali būti atsitiktinis. Tai adekvatus kūriniai suvokimas, paruoštas meninės tradicijos, sąlygojamas išvystyto skonio. Tik toks estetiškas suvokimas meno kūrinį paverčia estetišku objektu². Šio patyrimo subjektas visas yra estetiško objekto laike ir erdvėje, nes objektyvus pasaulis redukuojamas. Jo sąmonės intencionalumas — tai ne nukreiptumas į ką nors, o dalyvavimas. Tai teisingas meno kūrinio suvokimas, kuriam meno kūrinys yra ne subjektyvumo išraiška, o istorinis dokumentas, turintis tikrą turinį. Menininkas — būties, gyvenimo, gamtos įrankis, todėl kiekvienas meno kūrinys — per menininko subjektyvumą atsiskleidžianti ontologinė struktūra, vienas iš gamtos galimų veidų, pranešimas iš gyvenimo.

¹ *Dufrenne M. Esthétique et philosophie.* — Paris, 1967, p. 16.

² Plačiau žr.: *Problemos: Estetika ir menų sintezė*, 1983, Nr. 30, p. 23—27.

Estetinio patyrimo išskirtinumą, būtinybę apie jį kalbėti tik kaip apie tikrą suvokimą lemia meno kūrinio kaip estetinio objekto išskirtinumas. Tai „sau pakankamas“ objektas, jis ne egzistuoja pasaulyje, o jį kuria; tai reiškinys, regimybė, kurios reikšmė joje pačioje; tai „iš esmės ženklui imanentiška prasmė“³.

Estetinio patyrimo analizė turi būti grindžiama M. Diufreno atsakymu į vieną iš jam svarbiausių klausimų — kaip menas gali būti svarbiausių žmogiškų santykių saugotojas, kodėl būtent menas gali gražinti žmogų prie pirmapradžių būties struktūrų? Atsakyti į šį klausimą galima ne tik išanalizavus meno turinį, bet ir pagrindus žmogaus ir pasaulio būties santykių pirmumą,— tik tai, kas išgyventa, gali pagrįsti transcendentškumą. Menas visuomet susietas su emociniu patyrimu ir tai pagrindžia jutimišką *a priori* teoriją.

M. Diufrenas kalba apie tris *a priori* tipus, kurie atitinka tris meno kūrinio elementus ir percepcijos būdus: „kadangi *a priori* kvalifikuoja kartu ir subjektą, ir objektą, <...> galima apibrėžti šį *a priori* pagal subjekto ir objekto ryšio formas“⁴— buvimą, vaizdavimą ir jausmą. Kiekvienas esamo, vaizduojamo ar jaučiamo daikto aspektas atitinka gyvenančio, nustatančio ir jaučiančio subjekto padėtį. Svarbiausia estetiniam objektui yra emocinis *a priori*, nes jis leidžia jausti ekspresiją, o tai yra „tikroji meno funkcija: leisdamas mums suvokti paprastą objektą, kurio visa realybė yra būti juntamam (sensible) ir kuris apriboja vaizduotę kaip ir protą, jis mus kviečia ir moko skaityti ekspresiją, atverti atmosferą, kuri atsiveria tik jausmui“⁵. Jausmas, į kurį įtraukiamas subjektas, yra jo būties būdas — tai toks įtraukimas į pasaulį, dėl kurio pasaulis tampa nei mąstomas, nei veikiamas, o jaučiamas. Tas pats, kas subjektui yra jausmas, estetiniam objektui yra išraiškingumas. Todėl estetinis objektas yra kvazisubjektas ekspresijos turėjimo prasme. Kaip galima kalbėti apie žmogaus pasaulį, taip galima kalbėti ir apie estetinio objekto pasaulį, jei jis tinkamas ekspresijai. Autoriaus pasaulis ir kūrinio pasaulis tas pats (jei kalbama apie autorių, kurį kūrinys atskleidžia). „Konstituojantis *a priori* ir egzistencialus *a priori* yra vienas“⁶. Jei emocinis *a priori* priklauso ir kūriniumi, ir autoriui, jis yra dar neatsiskyrus abiem šioms aspektams. Rasinas išgalvojo rasiniškąjį pasaulį, bet ir rasiniškasis pasaulis sukūrė Rasiną, o jie abu — ir Rasinas, ir rasiniškasis pasaulis — yra priklausomi nuo emocionalumo, kurį galima būtų pavadinti prerasiniškuoju ir šitas pre- negali būti aiškinamas chronologine prasme..

Jeigu visa objekto prasmė yra ekspresijoje, tai šitai lemia ir refleksijos pobūdį estetiniame patyrimo. Refleksija gali reikštis dvejopai — kaip aiškinimas ir kaip supratimas. Paaikškinti objektą galima nurodant, kaip jis padarytas, arba analizuojant jo reikšmes, kurios priklauso nuo fizi-

³ *Dufrenne M. Le poétique.*— Paris, 1963, p. 27.

⁴ *Dufrenne M. Phénoménologie de l'expérience esthétique.*— Paris, 1953, p. 546.

⁵ Ten pat, p. 661.

⁶ Ten pat, p. 554.

nių, socialinių ir kt. sąlygų. Tai negali patenkinti M. Diufreno: „Kiekvienas raktas atrakina kokias nors duris, bet niekad neeis prasiskverbti į kūrinio širdį“⁷. Tokio pobūdžio refleksija neutralizuoja estetinį patyrimą. Kita refleksijos forma — simpatinė refleksija — apibrėžiama kaip prasmės supratimas. Ji susieja subjektą su kūriniumi kaip su kvazisubjektu, ir tada supratimas reiškia ne kūrinio sukūrimo priežasčių ir sąlygų aiškinimą, o tai, kaip jis save atveria, parodo ir kuria. Simpatinė refleksija — „tikras ir aistringas dėmesys“ — paruošia suvokimą, įvardindamas ekspresiją. To visai pakanka, nes suvokimo metu objektas išiskverbia į suvokėją ir tampa jam konsubstancionalus. „Suprasti kūrinį — tai įsitikinti, kad jis gali būti toks, koks yra“⁸.

Refleksijos ir jausmo santykis, estetiniame patyrimo negali būti aiškiai apibrėžtas, nes M. Diufrenas nenori visiškai atsakyti refleksijos, bet ir suteikti jai didesnę reikšmę nenori: galų gale kūrinio prasmė pa- gaunama natūraliu aiškiaregiškumu. Kintant M. Diufreno estetinėms pa- žiūroms, vis labiau pabrėžiamas estetinio patyrimo spontaniškas, stichiškas, dionisiškas pobūdis.

Akivaizdu, kad estetinis patyrimas, išreikšdamas egzistencialų *a priori*, išreiškia ir „absoliučią subjekto poziciją santykyje su daiktu“. Tai lemia visas estetinio patyrimo savybes ir jų aprašymą — tiek jo struktūros, tiek ir esmės atžvilgiu. Svarbu tai, kad būdamas egzistencialaus santykio išraiška, huserliškiosios esmės intuicijos modusas, estetinis patyrimas taip pat gali būti tik toks, koks yra: nėra jokio pagrindo kalbėti apie jo vystymą ar kitimą priklausomai nuo kokių nors istorinių ar socialinių priežasčių. Todėl tokioje estetinėje teorijoje apibrėžiant estetinį patyrimą yra nuoseklu reikalauti adekvatumo, ištikimybės meno kūriniumi. Kartu tas reikalavimas tampa iš esmės antiistoriškas; nors estetinis patyrimas ir estetinis objektas traktuojami kaip vieno ryšio momentai, to ryšio kitimas, distancijos tarp tų momentų pasikeitimas nėra aptariami.

M. Diufreno pateikta estetinio patyrimo samprata jį aprašo kaip ypatingą patyrimą, turintį savo specifinį pobūdį; besiskiriantį nuo kitų žmogiško patyrimo aspektų. Be to, specifiškumo pagrindas — jo tikrumas, egzistencialumas; estetinis patyrimas — bet kokio patyrimo giluma, kasdieninio gyvenimo pilnatvė, pastovaus, absoliutaus žmogaus ir gamtos ryšio išraiška. Todėl estetinio patyrimo aprašymas siekia giliau nei leidžia estetika.

⁷ Ten pat, p. 486.

⁸ Ten pat, p. 491.